

Wstęp

11

Rozdział 1.

Arteterapia czy kulturoterapia? Obszar semantyczny obu terminów

19

• Pojęcie i definicja Kulturoterapii	19
• Klasyfikacja i nazewnictwo form terapii przez sztukę zawarte w pojęciu kulturoterapii	20
• Kulturoterapia w koncepcji Krzysztofa Sameli	22
• Funkcjonowanie terminów: „kulturoterapia”, „kulterapia”, „arsterapia”, „artterapia” w piśmiennictwie polskim i zagranicznym	23
• Kultura terapii	25
• Kulturoterapia jako zorganizowana aktywność kulturalna prowadzona w instytucjach lecznictwa zamkniętego oraz w domach opieki	26
• „Sztuka w szpitalu” – koncepcja polska i amerykańska	27
• Podstawy teoretyczne kulturoterapii. <i>Itinerarium</i> rozwoju koncepcji	27
• Sztuka w medycynie	28
• Prowadzący kulturoterapię, czyli kulturoterapeuta	28
• Kulturoterapia w obszarze pedagogiki czasu wolnego	29
• Rekreacja: antyczne korzenie – współczesne formy	29
• Kulturotechnika, kulturoterapia i arteterapia	30
• Kulturoterapia jako forma zaspokajania potrzeb ludzkich	31
• Formy zorganizowanej aktywności kulturalnej i tworzenie sytuacji kulturoterapeutycznych	32
• <i>Milieu</i> jako element kulturoterapii	33
• Holistyczne podejście do człowieka jako podstawa sformułowania celów kulturoterapii	34
• Pojęcie holizmu	34
• Pojęcie jakości życia w koncepcji kulturoterapii	35
• Pojęcie zdrowia w koncepcji kulturoterapii	37
• Psychosomatyka w perspektywie kulturowej	39
• Kulturoterapia jako arteterapia. Dlaczego i do czego w terapii wykorzystuje się sztukę? Czym jest sztuka?	40
• Inspiracje antyczne w koncepcjach kulturoterapii i arteterapii	42
• Typologia odbiorców sztuki i przeżyć estetycznych uwzględniona przy planowaniu kulturoterapii	46

• Kulturoterapia a pielęgniarstwo	47
• Teorie przeżycia estetycznego w koncepcji kulturoterapii	47
• Model kulturoterapii uwzględniający terapię przez sztukę. Podstawy teoretyczne przyjętych założeń realizacyjnych	49
• Czas, miejsce i formy realizacji projektu	49
• Weryfikacja modelu kulturoterapii. Kulturoterapia a jakość życia	51
• Badania jakościowe prowadzone w oparciu o teorię ugruntowaną	52
• Wzory uczestnictwa w kulturze reprezentowane przez pacjentów a uczestnictwo w zajęciach kulturoterapeutycznych	53
• Refleksje na temat „oświatoterapii”, czyli zajęć kulturoterapeutycznych o charakterze edukacyjnym	53
• Wykorzystanie w kulturoterapii przyciągającej siły sztuki – sztuka jako przynęta	54
• Możliwa zmiana opcji teoretycznej. Kulturoterapia jako forma animacji społeczno-kulturalnej	55

Rozdział 2.

Fenomen arteterapii. Terapia sztuką czy sztuka w terapii?

• Zakres pojęcia i definicje arteterapii przyjęte w Polsce	57
• Funkcje i formy arteterapii	58
• Pierwsza polska definicja arteterapii i kulturoterapii w ocenie prof. dr Diane Waller	59
• Arteterapia jako forma terapii zajęciowej	60
• Arteterapia w ujęciu aksjologiczno-psychologicznym. Koncepcja Tomasza Rudowskiego	61
• Arteterapia jako proces twórczy	61
• Arteterapia jako terapia przez kreację artystyczną. Koncepcja Eugeniusza Józefowskiego	62
• Strategia intersemiotycznego i polisensorycznego wsparcia dzieci o obniżonej sprawności intelektualnej. Koncepcja Katarzyny Krasoń i Beaty Mazepy-Domagala	64
• Definicje, teorie i kierunki arteterapii według autorów amerykańskich i zachodnioeuropejskich	65
• Kierunki arteterapii	67
• Terapie ekspresyjne, kreatywne i Arteterapia Skoncentrowana na Osobie	68
• Psychologia indywidualna Adлера i arteterapia	69
• Psychologia Gestalt i fenomenologia w arteterapii	69
• Podejście humanistyczne – filozofia C.R. Rogera	71
• Uzdrawiające właściwości sztuki jako podstawa skuteczności <i>arteterapii</i>	71
• Logoterapia, inaczej analiza egzystencjalna w ramach arteterapii	72
• Definicja i rozumienie pojęcia arteterapia w publikacjach ECARTe	72
• Arteterapia a idea wychowania przez sztukę	73
• Różnica między edukacją artystyczną a arteterapią	73
• Arteterapia jako nauka. Metodologia badań naukowych w arteterapii	75
• Paradygmat arteterapii	76
• Arteterapia i pozytywistyczny model badań naukowych	77
• Rola badacza w badaniach ilościowych i jakościowych	78
• Przedmiot badań w arteterapii	79
• Arteterapia i badania jakościowe	79
• Różne odmiany arteterapii	80

• Medycyna paliatywna i sztuka	82
• Terapeutyczna moc słowa	82
• Terapia reminiscencyjna i oglądanie zdjęć w opiece paliatywnej	83
• Oglądanie obrazów ze szpitalnej <i>arteteki</i>	83
• Opieka duszpasterska	83
• Edukacja opiekunów w zakresie arteterapii paliatywnej. Poznawanie i kontemplowanie dzieł sztuki jako kształcenie wrażliwości zawodowej i zdolności do empatii	84
• Muzyka w opiece paliatywnej	86
• Problem efektywności terapii paliatywnej	87

Rozdział 3.

Muzykoterapia – najdoskonalsza forma terapii przez sztukę

• Filozoficzne spojrzenie na muzykoterapię	88
• Wkład polskich badaczy do rozwoju nauki o muzykoterapii	89
• Terapia dzieci jako drugi po psychiatrii główny obszar zainteresowań polskiej muzykoterapii	91
• Muzykoterapia w krajach Europy Zachodniej z uwzględnieniem wpływów amerykańskich i jej recepcja w Polsce. Teorie konstytuujące różne koncepcje muzykoterapii	93
• Definiowanie i definicje muzykoterapii	95
• Definicja muzykoterapii Kennetha Bruschia	96
• Badania naukowe w muzykoterapii – ilościowe czy jakościowe?	97
• Muzykoterapia a pozytywistyczny model badań naukowych	98
• Muzykoterapia oparta na dowodzie (EBMT)	100
• Popularność metodologii pozytywistycznej	101
• Zjawisko doświadczania muzykoterapii	102
• Model badań jakościowych w muzykoterapii	103
• Opis i wyniki badań jakościowych nad procesem (przebiegiem) muzykoterapii	106
• Koncepcje muzykoterapii odwołujące się do pojęć zdrowia i jakości życia	108
• Muzykoterapia jako wysiłki zmierzające do wzrostu możliwości działania	109
• Muzykoterapia a zdrowie, kultura i styl życia	110
• Muzyka a jakość życia. Muzykoterapia holistyczna	111
• Źródła zdrowia, tożsamość i jakość życia w teoriach Antonowskiego i Ruuda	112
• Rola muzyki w budzeniu świadomości uczuć	113
• Aktywizacja za pomocą muzyki	116
• Jakość życia a tożsamość człowieka	118
• Poczucie przynależności	120
• Znaczenie i koherencja	121
• Wiodące modele i współczesne kierunki muzykoterapii	121
• Kierowanie wyobraźnią za pomocą muzyki – <i>Guided Imagery and Music</i> (GIM)	122
• Muzykoterapia analityczna	122
• Muzykoterapia kreatywna, inaczej <i>Nordoff-Robbins Music Therapy</i> (1973)	123
• Muzykoterapia humanistyczna	123
• Muzykoterapia skoncentrowana na kulturze (<i>Culture Centered Music Therapy</i>)	123
• Muzykoterapia jako <i>Empowerment</i>	124
• Filozofia <i>empowerment</i> w działalności instytucji kultury	126
• Meloterapia	127
• Choreoterapia	127

Biblioterapia. Odmiana arteterapii czy forma doradztwa?

• Wprowadzenie	129
• Definicje biblioterapii	130
• Informacje historyczne. Powrót do źródeł	131
• Biblioterapia jako szczególna forma pracy bibliotekarza z czytelnikiem	
Model biblioterapii	133
• Materiały biblioteczne przeznaczone do biblioterapii	134
• Lider (przewodnik) procesu biblioterapii	135
• Bibliotekarz w zespole interdyscyplinarnym	135
• Zasady obowiązujące w biblioterapii	135
• Książki wykorzystane do biblioterapii	136
• Biblioterapia jako nauka	136
• Biblioterapia jako forma pracy bibliotekarskiej w perspektywie historycznej	138
• Zastosowanie biblioterapii	139
• Hipotetyczny mechanizm oddziaływania biblioterapii	139
• Skuteczność biblioterapii	140
• Społeczna użyteczność biblioterapii	141
• Biblioterapia w szkołach	141
• Umiejętność doboru lektur dla celów biblioterapeutycznych	142
• Problem efektywności biblioterapii. Narzędzia do badania efektów kształcenia w zakresie biblioterapii	142
• Tradycje i pionierzy biblioterapii w Polsce. „Polska szkoła biblioterapii”	144
• Dwa obszary zainteresowań biblioterapią	146
• Bajkoterapia	149
• Trzeci nurt biblioterapii: pisanie narracyjne	150
• Jednak arteterapia	150

Poezjoterapia. Słowa między muzyką a obrazem

• Własna (autorska) metodyka poezjoterapii	155
• Metafory w poezjoterapii	159
• Lider w poezjoterapii, czyli wierszowany dialog	161
• Poezjoterapia w postaci recenzji	162

Foto(grafoterapia). Zdjęcia z rodzinnego albumu

• Wprowadzenie	166
• Zasady fotografoterapii	166
• Czym jest zdjęcie?	167
• Kartka z rodzinnego albumu. Wątek autobiograficzny	167
• Zdjęcia wyjątkowe, mające szczególne znaczenie dla ich posiadaczy	169
• Pokazywanie zdjęć i opowiadanie o nich jako terapia	170
• Fotografoterapia osób z fizycznymi deformacjami	171
• Pamięć chwil szczęśliwych i dzielenie się dobrymi wspomnieniami jako terapia	172

Hortikuloterapia, czyli terapia ogrodowa, inaczej roślinna, w kontekście silwoterapii, talasoterapii i pejzażoterapii

• Terapeutyczny wpływ piękna natury	174
• <i>Pamiętajmy o ogrodach</i>	176
• Ogród jako miejsce terapii	177
• Praca w ogrodzie a przeżycia psychiczne	180
• Wykonywanie prac ogrodniczych jako narzędzie diagnostyczne	180
• Terapeutyczne elementy ogrodu	181
• „Ogrody zmysłów” jako miejsca „doświadczenia świata”	186
• Wykorzystanie elementów hortikuloterapii w pracy z młodzieżą niepełnosprawną – przykład z Polski	187
• Hortikuloterapia jako forma pomocy uchodźcom i ofiarom wojen	188
• Hortikuloterapia jako nauka i dziedzina arteterapii	189

Arteterapia w świecie postmodernistycznym

• Wpływ postmodernizmu na myślenie o nauce, zdrowiu, opiece i wychowaniu, a także o arteterapii	190
• Paradygmaty stare i nowe	190
• Zmiany w nauce i sztuce oraz innych dyscyplinach	192
• Przejście od pozytywizmu do postmodernizmu. Praktyka oparta na dowodzie (EBP)	193
• Metodologia interpretacyjna w teorii pielęgnowania. Analogie do arteterapii	195
• Postmodernizm a terapie z udziałem sztuki	196

Podsumowanie**Bibliografia****Indeks rzeczowy**

201
203
217

Dr hab. Wita Szulc – pedagog, kulturoznawca, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Przez wiele lat związana z Akademią Medyczną w Poznaniu, stworzyła i realizowała autorską koncepcję kulturoterapii, której arteterapia jest integralną częścią. Autorka książek: *Kulturoterapia* (1988/1994); *Sztuka i terapia* (1993); *Sztuka w służbie medycyny* (2001), *Muzykoterapia jako przedmiot badań i edukacji* (2005), *Sztuka w służbie medycyny. Od antyku do postmodernizmu* (2001), *Kultura dla mas Polski Ludowej. Wizje ideologów, twórców i publicystów z lat 1944–1956* (2008), *Arteterapia jako dyscyplina akademicka w krajach europejskich* (red.) (2010).

„Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki” należy do opracowań naukowych, na które rynek wydawniczy czekać winien z niecierpliwością. Brak jest bowiem w Polsce zwartych opracowań naukowych pozwalających wprowadzić czytelnika (mam tu na myśli pracowników naukowych zajmujących się arteterapią i kulturoterapią oraz studentów) w wiedzę teoretyczną i praktyczną z zakresu arteterapii, a także kulturoterapii. Wartość poznawcza opracowania jest nie do przecenienia. Autorka z racji pełnionych funkcji w międzynarodowych stowarzyszeniach (EMTC i ECArTE), zajmujących się arteterapią, ma znakomity dostęp nie tylko do osób zajmujących się profesjonalnie arteterapią, ale także do literatury przedmiotu dostarczającej wielu idei i faktów o znaczeniu historycznym, również faktów związanych z wynikami najnowszych badań z kulturoterapii, w tym arteterapii. (...) Wita Szulc potrafi umiejętnie korzystać ze źródeł wskazujących, iż sztuka, tkwiące w niej wartości, w zależności od potrzeb i możliwości pacjenta-podopiecznego, należą do środków leczniczych bądź wspomagających leczenie farmakologiczne czy psychologiczne.

Prof. APS dr hab. Tomasz Rudowski